

Б. М. Орловський, докт. юрид. наук, доцент, професор
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Кафедра кримінального права, кримінального процесу та криміналістики
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна
e-mail: b.orlovskiy@onu.edu.ua
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-9161-2904>

І. А. Осадча, адвокат, старший викладач
Одеський національний технологічний університет
Кафедра філософії і права
вул. Канатна, 112, Одеса, 65039, Україна
e-mail: pravnic@ukr.net
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-9243-1064>

КРИМІНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Стаття присвячена дослідженню кримінологічних особливостей професійної злочинності, що є важливим та актуальним питанням для формування системи заходів щодо її запобігання та профілактики. Професійна злочинність – це злочинна діяльність осіб, які систематично, на протязі свого життя, вчиняють кримінально-карані дії певного напрямку, використовуючи їх результати як спосіб заробітку чи отримання прибутку для існування. Для таких осіб відповідний напрям їх «злочинної діяльності» стає «професією» у якій вони розвиваються, постійно покращують свої злочинні навички та досягають професійних «висот» з метою отримання якомога більшого прибутку (заробітку) та укриття слідів своєї злочинної діяльності від уваги правоохоронних органів.

Авторами було виділено таку систему ознак професійної злочинності: постійний і стійкий характер; наявність «спеціалізації» і «кваліфікації» у злочинця; наявність постійного доходу (прибутку) від злочинної діяльності; постійний зв'язок злочинця з антисоціальним середовищем; наявність власної «специфічної субкультури» у вигляді традицій, звичаїв, певних «мов спілкування» (сленгу).

За результатами дослідження авторами було сформульовано систему економічних, соціальних, політичних та правових заходів запобігання та профілактики професійної злочинності.

В межах правових заходів авторами було запропоновано доповнити різні статті Особливої частини Кримінального кодексу України наступною кваліфікуючою ознакою – «вчинення діяння у вигляді злочинного промислу. На теперішній час в Кримінальному кодексі України існує лише така кваліфікуюча ознака як «повторність злочину», яка застосовується не лише коли було скоєно 2 епізоди злочину, а навіть якщо мало місце 3-15 епізодів одного і того ж самого злочину. Така ситуація не враховує діяльність професійних злочинців, коли скоєна ними сукупність у 3-15 злочинів має кваліфікуватися як більш тяжкий злочин у порівнянні із звичайною «повторністю», що охоплює лише 2 епізоди.

Також авторами було запропоновано створити окремий Закон України «Про основи запобігання та протидії професійній злочинності» у якому передбачити конкретні розділи, що будуть забезпечувати комплексне врегулювання питання протидії професійній злочинності. До структури таких розділів можуть належати наступні: 1) «Загальні положення»; 2) «Суб'єкти протидії професійній злочинності, їх компетенція»; 3) «Профілактичні та запобіжні заходи боротьби із професійною злочинністю»; 4) «Особа професійного злочинця та її правовий статус»; 5) «Відповідальність за порушення у сфері протидії професійній злочинності»; 6) «Контроль і нагляд за виконанням законів у сфері боротьби з професійною злочинністю»; 7) «Прикінцеві та перехідні положення».

На думку авторів повноцінне законодавче врегулювання професійної злочинності та формування ефективної системи заходів її протидії є запорукою побудови успішної превентивної кримінологічної політики держави по боротьбі із такою злочинністю.

Ключові слова: професійна злочинність, стійкий характер, кваліфікація злочинця, запобігання та протидія, злочинний промисел.

Постановка проблеми. Одним із системних різновидів злочинності в кримінологічній науці є професійна злочинність. Така злочинність несе значну небезпеку для суспільства адже моделює за собою здійснення постійної злочинної діяльності досвідчених і висококваліфікованих злочинців, які обрали для себе зазначений шлях на протязі усього свого життя і отримують від своєї діяльності матеріальні кошти для існування. В кримінологічній літературі присутні різні погляди щодо її поняття, структури і змісту, загалом терміни «професійна злочинність» та «професійний злочинець» кримінологами трактуються довільно. Тому дослідження ключових кримінологічних аспектів професійної злочинності, визначення сучасних заходів її протидії є важливим та актуальним питанням у світлі необхідності формування ефективної кримінологічної політики держави щодо боротьби із такою злочинністю та мінімізацією її наслідків для суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що питання професійної злочинності та її правової кваліфікації прямо чи побічно відображалися у працях таких вчених: М. І. Бажанова, О. М. Бандурки, В. І. Борисова, О. О. Дудорова, О. М. Джужи, Н. К. Макаренко, В. К. Матвійчука, П. В. Мельника, І. І. Митрофанова, А. А. Музики, І. В. Сервецького, В. Я. Тація, М. І. Хавронюка та інших. В той же час, кримінологічні аспекти зазначеної тематики, зокрема заходи запобігання та профілактики професійної злочинності, залишаються недостатньо розкритими і потребують детального розгляду. Тому, спираючись на попередні дослідження, авторами буде проведено кримінологічний аналіз професійної злочинності з точки зору її поняття, ознак та заходів запобігання й профілактики з акцентуванням уваги на правових аспектах цієї тематики.

Мета статті. Відповідно до цього, метою дослідження стали: 1) аналіз поняття, ознак та структури професійної злочинності, формування власного погляду з цього приводу; 2) аналіз сучасної структури заходів запобігання та профілактики професійної злочинності; 3) формування власних пропозицій щодо удосконалення правових заходів запобігання та профілактики професійної злочинності.

Виклад основного матеріалу. Професійна злочинність є досить системним, з точки зору свого змісту поняттям, яке зародилося у суспільстві ще з стародавніх часів. Відповідно до цього із розвитком «професій» злочинного світу відбувалася еволюція розуміння основних складових такого поняття. На теперішній час в кримінологічній науці існують різні підходи щодо його дефініції, кожний з яких виокремлює певну основу для його тлумачення.

Центральним, на думку авторів, має бути погляд про те, що «професійна злочинність» – це злочинна діяльність осіб, які систематично, на протязі свого життя, вчиняють кримінально-карані дії певного напрямку, використовуючи їх результати як спосіб заробітку чи отримання прибутку для існування. Для таких осіб відповідний напрям їх «злочинної діяльності» стає «професією» у якій вони розвиваються, постійно покращують свої злочинні навички та досягають професійних «висот» з метою отримання якомога більшого прибутку (заробітку) та укриття слідів своєї злочинної діяльності від уваги правоохоронних органів.

Відповідно до цього, на думку авторів, варто виділити таку систему ознак професійної злочинності:

- 1) постійний і стійкий характер [4, с. 116]. Професійні злочинці на протязі тривалого часу багаторазово вчиняють злочини як роботу, вони не можуть одноразово їх вчинити, оскільки отримують прибуток (доходи) на життя від їх вчинення;
- 2) наявність «спеціалізації». Така ознака проявляється в тому, що у кожного професійного злочинця є чітке налаштування на конкретний різновид злочинних занять (крадіжки, контрабанду, кілерство, продаж наркотиків тощо), який в нього є основним і в межах якого він скоює подібні або однорідні злочини;
- 3) наявність «кваліфікації», тобто знань, умінь та навичок для успішного скоєння професійних злочинів [4, с. 116]. Професійні злочинці розвивають та постійно «вдосконалюють» свої вміння та навички, оскільки розуміють, що це є важливим для можливості отримання від діяльності більшого доходу (прибутку) та забезпечує зменшення ризику бути викритим у кримінальному правопорушенні шляхом професійного «замітання» слідів злочину;
- 4) наявність постійного доходу (прибутку) від своєї злочинної діяльності. Професійна злочинність виступає свого роду «роботою», якою необхідно постійно займатися для заробітку без емоційних (психологічних) мотивів на відміну від ситуативних (початкових) злочинців, які можуть скоїти кримінальні правопорушення виключно на емоціях злості, заздрості, ревнощів, образи тощо;
- 5) постійний зв'язок з антисоціальною середовищем. Регулярне скоєння кримінальних правопорушень певного напрямку породжує взаємозв'язки із іншими злочинцями як свого роду «колегами» по ремеслу, в тому числі для обміну «досвідом» або спільного (групового) скоєння злочинів;
- 6) наявність власної «специфічної субкультури» у вигляді традицій, звичаїв, певних «мов спілкування» (сленгу) та інших різних неформальних норм поведінки, які можуть не відповідати загальноприйнятим у суспільстві [5, с. 120].

а) формування «прозорої» ринкової економіки із належним рівнем оплати праці, який би мотивував осіб активно займатися законослухняною діяльністю замість вступу у малоперспективну професійну злочинність [2, с. 153]. Зазначене мінімізує розвиток економічної та майнової професійної злочинності;

б) здійснення повноцінного фінансування державних службовців та встановлення конкурентної системи оплати праці для них відповідно до міжнародних стандартів. Це мінімізує розвиток професійної службової та професійної корупційної злочинності;

в) утримання вартості національної валюти, недопущення її знецінення за для збереження стійкості доходів населення в країні. Зазначене забезпечує фінансову стійкість та збереження доходів населення, що мінімізує ризики втягнення його у професійну насильницько-корисливу злочинність;

г) підвищення соціальних стандартів законних виплат для особи (стипендій, пенсій, допомоги на дітей), що надає можливість особі повноцінно перебувати у суспільстві на будь-якій стадії свого життя (перекваліфікація, навчання, народження дитини, інвалідність тощо) і не допускає втягнення у професійну корисливу чи економічну злочинність через раптову втрату засобів для існування;

д) протидія «тіньовій» економіці та «неофіційному» ринку праці, що забезпечує кадрами професійну економічну злочинність (операторів шахрайських кол-центрів, операторів конвертаційних центрів тощо).

По-друге, соціальні заходи повинні включати в свою структуру:

а) пошук та взяття на облік неблагополучних сімей, де батьки або інші члени сім'ї притягалися до кримінальної відповідальності, повернулись із місць позбавлення волі чи пропагандують злочинну субкультуру та злочинний спосіб життя, здійснення соціальної опіки та соціального патронажу над такими сім'ями, залучення до нагляду за ними працівників органів пробації та дільничних офіцерів громади. Саме у подібних неблагополучних сім'ях за рахунок впливу злочинної субкультури відбувається втягнення осіб у професійну групову злочинність;

б) виявлення та протидію антигромадським групам та організаціям, які пропагандують злочинну субкультуру, зупинення їх діяльності. Поширення злочинної субкультури призводить до ідеалізації професійних злочинців певного напрямку діяльності (наприклад, гангстерів, наркоторговців) і бажання звичайних членів суспільства наслідувати їх спосіб життя і «професію» або пасивно допомагати професійним злочинцям у їх діяльності (інформатор, донощик, переховувач викрадених речей тощо);

в) активну протидію поширенню злочинного контенту у інтернет-ресурсах, соціальних мережах, засобах масової інформації шляхом блокування каналів, недопущення до випуску програм, відеозаписів чи постів (статей), які ідеалізують професійну злочинність та прямо схиляють громадян стати на «професійний» злочинний шлях життя. Адже злочинний контент знову ж таки мотивує громадян стати «професійними злочинцями» і вступити до окремої злочинної спільноти, яку фактично дозволяють «рекламувати» та формувати запрошення до неї;

г) поширення серед населення інформації у вигляді відеозаписів чи постів (статей) про реальне життя професійного злочинця, його шлях до місць позбавлення волі та до значних термінів тюремного ув'язнення, висвітлення шкоди та негативних наслідків, які були заподіяні потерпілим від «роботи» професійного злочинця;

1) доповнити кваліфікуючою ознакою «вчинення діяння у вигляді злочинного промислу» ряд статей Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК), що буде вказувати на професійну злочинну діяльність особи у межах відповідної групи кримінальних правопорушень. Так, наразі в КК України існує лише така кваліфікуюча ознака як «повторність» – це вчинення двох або більше злочинів, передбачених тією самою статтею або частиною статті Особливої частини КК до моменту зняття чи погашення судимості або до моменту звільнення особи від кримінальної відповідальності [1, с. 24].

Однак якщо повторність мала місце певну кількість разів (наприклад, 5 чи 6 епізодів квартирних крадіжок або 5 чи 6 епізодів розбоїв), то ми вже стикаємося з питаннями «системності» і «професійності» діяльності особи у межах певного кола кримінальних правопорушень («карманник», «розбійник» тощо). Проте така системна професійна діяльність не має належної кримінально-правової оцінки і не визначена у жодній кваліфікуючій ознаці хоча містить більшу ступінь суспільної небезпеки ніж звичайна повторність.

Тому варто вирішити питання про встановлення у ч.ч. 3-4 різних статей КК України (крадіжок, шахрайств, контрабанди, грабежів, розбоїв, збуту наркотичних засобів, сутенерства, торгівлі людьми тощо) додаткової кваліфікуючої ознаки щодо «вчинення того самого діяння у вигляді злочинного промислу ...» і передбачити описання такої кваліфікуючої ознаки, наприклад, з можливістю застосування у випадку вчинення злочинного діяння не менше 3 разів. Тобто зазначена кваліфікуюча ознака фактично вказує на професійну злочинність і може слугувати підставою для обтяження відповідальності особи за будь-якою статтею КК України (крадіжка, грабїж, контрабанда, збут наркотичних засобів тощо) у випадку встановлення попереднього «злочинного минулого» у вигляді певної кількості епізодів злочинної діяльності, що вказують на її професійний характер.

2) розробити та прийняти базовий закон «Про основи запобігання та протидії професійній злочинності» у якому можна забезпечити комплексне нормативно-правове врегулювання професійної злочинності й описати правові та організаційні засади запобігання професійній злочинності в Україні, зміст та порядок застосування запобіжних та профілактичних заходів протидії. Наразі схожі за конструкцією закони України існують для організованої злочинності, корупційної злочинності, легалізації злочинних доходів, тощо, наприклад, «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про запобігання корупції», «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». Проте для професійної злочинності єдиного системного законодавчого акту не передбачено.

Тому, на думку авторів, варто створити Закон України «Про основи запобігання та протидії професійній злочинності» у якому передбачити відповідні розділи, що будуть забезпечувати системне врегулювання питання протидії професійній злочинності. До структури таких розділів можуть належати наступні: 1) «Загальні положення»; 2) «Суб'єкти протидії професійній злочинності, їх компетенція»; 3) «Профілактичні та запобіжні заходи боротьби із професійною злочинністю»; 4) «Особа професійного злочинця та її правовий статус»; 5) «Відповідальність за порушення у сфері протидії професійній злочинності»; 6) «Контроль і нагляд за виконанням законів у сфері боротьби з професійною злочинністю»; 7) «Прикін-

цеві та перехідні положення». Зазначені розділи у сукупності забезпечать повноцінне врегулювання питань боротьби із професійною злочинністю.

Висновки і пропозиції. Узагальнюючи проведені дослідження, можна прийти до висновку, що боротьба із професійною злочинністю є одним із важливих напрямків кримінологічної політики держави. Професійна злочинність є мінливою та постійно видозмінюється за своєю структурою. Авторами було визначено власний погляд на поняття та ознаки професійної злочинності, сформульовано перелік економічних, соціальних, політичних та правових заходів протидії професійній злочинності. У межах правових заходів авторами було визначено можливість характеристики в Особливій частині КК України окремої кваліфікуючої ознаки «вчинення діяння у вигляді злочинного промислу» для професійної злочинності та запропоновано прийняти окремий Закон України «Про основи запобігання та протидії професійній злочинності», який може складатися із 7 запропонованих розділів та забезпечуватиме комплексне правове регулювання питань боротьби із професійною злочинністю. Саме повноцінне законодавче врегулювання та формування ефективної системи заходів протидії є запорукою побудови успішної превентивної кримінологічної політики держави по боротьбі із професійною злочинністю.

Список використаної літератури

1. Кримінальний кодекс України: зі змінами та доповненнями станом на 07.09.2024 (офіційний текст). Київ: Видавництво «Паливода А. В.», 2024. 324 с.
2. Кримінологія : підручник / А. М. Бабенко, О. Ю. Бусол, О. М. Костенко та ін.; за заг. ред. Ю. В. Нікітіна, С. Ф. Денисова. Є. Л. Стрельцова. 2-е вид., перероб. та доп. Харків : Право, 2018. 416 с.
3. Макаренко Н. К. Зародження та розвиток професійної злочинності в історії європейської цивілізації. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2016. № 4. С. 120-131.
4. Сервецький І. В., Чуфрін Ю. Ю. Сутність професійної злочинності. Вісник Одеського національного університету. Правознавство. 2019. Том 24 № 1 (34). С. 106-118.
5. Сервецький І. В., Чуфрін Ю. Ю. Щодо поняття та змісту «українська мафія». Юридична наука. 2015. № 5. С. 118-126.
6. Толкач А. М., Пророченко В. В. Професійна злочинність: поняття та сутність. Порівняльно-аналітичне право. 2019. № 6. С. 420-423.

References

1. Criminal code of Ukraine: with changes and additions as of 2024/09/07. Kyiv: Vydavnytstvo Palyvoda A. V., 324 [in Ukrainian].
2. Kryminolohiia: pidruchnyk / A. M. Babenko, O. Yu. Busol, O. M. Kostenko et al.; ed. by Yu. V. Nikitin, S. F. Denysov, Ye. L. Streltsov. 2nd ed., revised and updated. Kharkiv: Pravo, 2018, 416 [in Ukrainian].
3. Makarenko N. K. (2016). The emergence and development of professional crime in the history of European civilization. Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs, 4, 120-131 [in Ukrainian].
4. Servetskyi I. V., Chufrin Yu. Yu. (2019). The essence of professional crime. Bulletin of Odesa National University. Jurisprudence, 1, 106-118 [in Ukrainian].
5. Servetskyi I. V., Chufrin Yu. Yu. (2015). Regarding the concept and content of the "Ukrainian mafia". Legal Science, 5, 118-126 [in Ukrainian].
6. Tolkach A. M., Prorochenko V. V. (2019) Professional crime: concept and essence. Comparative and Analytical Law, 6, 420-423 [in Ukrainian].

Стаття надійшла 10.09.2024 р.

B. M. Orlovskiy, Doctor of Juridical Sciences, Associate Professor, Professor
Odesa I. I. Mechnikov National University
the Department of Criminal Law, Criminal Procedure and Criminalistics
24/26 Frantsuzkyi Blvd, Odesa, 65058, Ukraine
e-mail: b.orlovskiy@onu.edu.ua
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-9161-2904>

I. A. Osadcha, Lawyer, Senior Lecturer
Odesa National University of Technology
the Department of Philosophy and Law
112 Kanatna St, Odesa, 65039, Ukraine
e-mail: pravnic@ukr.net
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-9243-1064>

CRIMINOLOGICAL FEATURES OF PROFESSIONAL CRIME

Summary

The article is devoted to the study of the criminological features of professional crime, which is an important and relevant issue for shaping the system of measures aimed at its prevention and counteraction. Professional crime refers to the criminal activities of individuals who systematically, throughout their lives, commit criminal acts in a specific field, using the results of these activities as a means of earning or gaining profit for their livelihood. For such individuals, their specific “criminal activity” becomes a “profession” in which they develop, continually improve their criminal skills, and reach professional “heights” to maximize profits (income) and hide the traces of their criminal activities from law enforcement.

The authors identifies the following characteristics of professional crime: its persistent and stable nature; the presence of “specialization” and “qualification” in the offender; the regular income (profit) from criminal activity; the offender’s constant connection with an antisocial environment; and the existence of a specific “subculture” in the form of traditions, customs, and particular “languages of communication” (slang).

Based on the research, the authors has formulated a system of economic, social, political, and legal measures to prevent and counter professional crime. As part of the legal measures, the author proposes amending different articles of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine by adding a new qualifying feature: “the commission of an act in the form of criminal activity.” Currently, the only qualifying feature in the Criminal Code of Ukraine is “repeat offense,” which applies whether two episodes of a crime have been committed or even if there have been 3-15 episodes of the same crime. This approach fails to account for the activities of professional criminals, where the commission of 3-15 crimes should be qualified as a more serious offense compared to ordinary “repeat offenses,” which only cover two episodes.

The authors also suggests the creation of a separate law, the “Law of Ukraine on the Basics of Prevention and Counteraction to Professional Crime,” which would include specific sections ensuring comprehensive regulation of the issue of combating professional crime. The structure of these sections may include: 1) “General

Provisions”; 2) “Subjects of Countering Professional Crime, Their Competence”; 3) “Preventive and Countermeasures Against Professional Crime”; 4) “The Identity of the Professional Criminal and Their Legal Status”; 5) “Liability for Violations in the Sphere of Countering Professional Crime”; 6) “Control and Supervision over the Enforcement of Laws in the Fight Against Professional Crime”; 7) “Final and Transitional Provisions”.

In the author’s opinion, a comprehensive legislative regulation of professional crime and the formation of an effective system of measures to counter it are key to building a successful preventive criminological policy of the state in the fight against such crime.

Keywords: professional crime, persistent nature, offender qualification, prevention and counteraction, criminal activity.